21. Цігенаус А. Есхатологія : майбутнє створеного в Бозі / А. Цігенаус ; [пер. з нім. О. Сметанін, В. Грицюк]. – Львів : Свічадо, 2006. – 352 с.
22. Чижевський Д. Поза межами краси (До естетики барокової літератури) / Д. Чижевський. – Нью-Йорк : Українсько-американське видавниче товариство, 1952. – 22 с.
23. Щоголів Я. На згадування Климовського / Я. Щоголів // Українські поети-романтики : поетичні твори / [упоряд. і приміт. М. Л. Гончарука ; вступ ст. М. Т. Яценка ; ред. тому М. Т. Яценко]. – К. : Наук. думка, 1987. – С. 322.

Анотація

У статті розглядається творчість романтиків, зокрема,тарнсформація мотиву смерті. Ця тема є традиційною в українській літературі. В барокову епоху з темою смерті пов'язували низку мотивів та образів: мотив гріха та покари, дочасності і марності людського життя, образи душі, сну, серця, вічності, житейського моря, бурі тощо. У творах Юрія Федьковича є багато традиційних мотивів та образів, пов'язаних з темою смерті, проте здебільшого використаних у романтичному переосмисленні.

Ключові слова: тема смерті, романтизм, гріх, кохання.

Аннотация

В статье рассматривается творчество романтиков, в частности, тема смерти. Мотив смерти является традиционным в украинской литературе. В барочную эпоху с темой смерти связывали ряд мотивов и образов: мотив греха и расплаты, бренности и скоротечности человеческой жизни, образы души, сна, сердца, вечности, житейского моря, бури и т.п. В произведениях Юрия Федьковича присутствуют многие традиционные мотивы и образы, связанные с темой смерти, переосмысленные автором в романтическом контексте.

Ключевые слова: тема смерти, романтизм, грех, любовь.

Summary

In the article Juriy Fedkovich's creativity, in particular, a theme of death is considered. This theme is traditional for the Ukrainian literature. During a baroque epoch with a theme of death connected a number of motives and images: motives of a sin and punishment, perishable nature and illusoriness of a human life, images of soul, a dream, heart, eternity, the everyday sea, a storm. In Juriy Fedkovich's works traditional motives and the images interconnected with a theme of death, but rethought in a romantic key are used many.

Keywords: Juriy Fedkovich, Romantic poetry, tradition.

УДК 821.161.2–1:801.81 (Я. Щоголів)

Регуш Ю. С.,
асистент,
Бердянський державний
педагогічний університет

ФОЛЬКЛОРНІ МОТИВИ ТА ОБРАЗИ В ПОЕТИЧНІЙ СПАДЩИНІ ЯКОВА ЩОГОЛЕВА

Усна народна творчість містить у собі уявлення, погляди на життя, його ідеали та вірування, які формувалися протягом усього існування народу. Народна творчість завжди була джерелом для літературних творів різних часів, але найбільше зв'язок літератури та фольклору проявився в добу романтизму. Визначною рисою романтиків був інтерес до фольклору, якому відводилося

особливе місце у їхній творчості. Як зазначає В. Погребенник: “Характер зв’язків українського романтизму <…> з фольклором визначався не тільки суб’єктивними письменницькими вподобаннями. Він був “санкціонований” ще й провідними естетичними ідеями доби, зокрема, концепцією фольклору як першооснови національної літератури” [11, 6]. Звертаючись до історичного минулого народу, висвітлюючи його боротьбу за незалежність або малюючи представників простого люду, романтична література не могла не оперувати народнопоетичними джерелами.

Захоплення українською народною творчістю було провідною рисою і харківської романтичної школи. Члени гуртка активно збирали фольклорний матеріал та видавали його у збірках, де описували українські народні звичаї, легенди, перекази, казки тощо. У листі до І. Срезневського один із харківських романтиків Левко Боровиковський у 1831 р. писав: “Місцева, розкішна поезія народних пісень, забобонний побут моїх земляків <…>, вигадливість вірувань, забобонів – являють багатий скарб для Балад, Легенд, Дум: це рудник недоторканий” [3, 208]. Створюючи свої поезії, представники харківської школи орієнтувалися на набутки народної творчості, широко використовували фольклорні теми та мотиви, фольклорні елементи мали вплив на художню мову і стиль творів.

Інтерес до усної народної творчості був притаманний і творчій манері Якова Щоголева. На близьке знайомство поета з фольклором вплинули два фактори. Перший із них полягає в тому, що дитинство митця проходило у традиціях національного українського життя, на лоні мальовничої природи рідної Охтирки, у безпосередньому спілкуванні з народом, що глибоко запало в душу поета й викликало живий інтерес до здобутків пісенної творчості народу. По-друге, формування творчої індивідуальності Якова Щоголева пов’язане з харківським романтичним гуртком. Під впливом харківських романтиків митець також починає захоплюватися набутками українського фольклору, вивчає фольклорні збірники, іноді і сам записує від селян народні оповідання та легенди.

Яків Щоголів легко інтегрував у своїх творах стильові форми українського фольклору. Вплив народної пісні, народної оповіді, казки відчутний у багатьох поезіях митця. А. Погрібний зазначає: “Щоголев справді сприйняв ті ідейні та естетичні принципи, які характеризували романтиків 30–40-х рр., але не беззастережно. Власну оригінальність в українській поезії він прагнув утвердити специфічним поєднанням у власній творчості "фольклорності" й "літературності"” [12, 58]. На народну основу творів Якова Щоголева вказував і В. Горленко: “…Барви його завжди народні, і муза не покидає степи, ліси, хати й лани” [6, 455].

Захоплення українським фольклором Яків Щоголів проніс крізь усю свою творчість. Якщо на ранніх етапах поет лише наслідує народні пісні, то в пізній період творчості митець уміло використовує у своїх поезіях фольклорні мотиви та образи. Цю думку висловлював у своїй праці і А. Каспрук: “Великою мірою поет перебуває в полоні народнопісенної традиції. Над ним ще тяжать образи і мотиви народної пісні, які він бере без змін. Це не означає, звичайно, що пізніше

поет не звертатиметься до народної пісні. Але в збірках "Ворскло" і "Слобожанщина" використання народнопоетичних образів іде вже не в плані примітивної стилізації, а в плані глибокого художнього переосмислення" [8, 36–37].

Дослідник творчості Якова Щоголева М. Сумцов, формуючи у 1919 р. видання творів митця, розподілив усі поезії на тематичні групи. Одна з таких груп має назву "Поеми. Балади. Колядки", сюди науковець відніс поезії, які створені на фольклорній основі: "В поемах і баладах виступає нарід в найбільш характерних виразах старого етнографічного існування" [16, 47]. Слід наголосити, що у поетичному доробку Якова Щоголева є не лише твори із традиційними фольклорними сюжетами, але є й низка текстів, які, підіймаючи проблеми, притаманні для українського романтизму, зберігають зв'язок із народними джерелами. Зупинимося детально на характеристиці поезій Якова Щоголева, в основі яких лежить мистецька обробка сюжетів усної народної творчості.

Українська усна народна творчість насичена легендами, повір'ями, забобонами. З-поміж численної групи фольклорних різновидів певна увага приділялась фантастичним оповіданням про демонологічних істот. П. Волинський зазначає, що звернення українських романтиків до народної фантастики пов'язане з різними обставинами, зокрема, з прагненням охопити нові сфери народного життя, з пориванням у загадкове та незрозуміле в житті й долі людей, зі спробами художньо освоїти дійсність на основі ідеалістичного світорозуміння, що було властиве для більшості романтиків. При цьому науковець додає: "…Українські романтики рідко заглиблювалися в сферу містичних видінь, а найбільше використовують народні легенди, демонологічні оповідання, народні забобонні вірування, поєднують фантастику з дійсністю, ставлячи її в рамки народного побуту" [5, 11].

У творчості Якова Щоголева є низка поезій, заснованих на народних повір'ях, казках, переказах про вовкулаків, відьом та русалок, легендах, оповіданнях про скарби, про цвіт папороті, про нечисту силу: "Лоскотарочка", "Лоскотарки", "Ніч під Івана Купала", "Рибалка", "Вовкулака", "Клечана неділя", "Климентові млини", "Гаївки", "На полюванні" та інші. Поет творчо обробляє народні легенди, в основу деяких його поезій покладено розповідь про зустріч головного героя з нечистою силою, але на відміну від фольклорних версій, Яків Щоголів у своїх віршах порушує більш глибокі проблеми, вводить елементи побутового опису.

Творчості Якова Щоголева, як і представникам українського романтизму, притаманне, за визначенням В. Погребенника [11, 14], переведення міфо-фольклорних мотивів на реальний ґрунт життя українського села, "матеріалізація" демонологічних персонажів в естетично привабливих формах, колоритна, місцева фактура. На цю характерну особливість творів міфологічної групи вказував і А. Каспрук: "Характерною рисою легенд, балад, фантастичних оповідань, поетично опрацьованих Щоголевим, є те, що поет надає фантастичним образам

реальних рис. Але легенди і міфи при цьому, звичайно, не перестають бути легендами і міфами" [8, 96–97].

Поезії "Рибалка", "Вовкулака", "На полюванні" побудовано на народних переказах про нечисту силу. В основі сюжету – перипетії зустрічі героя з нечистою силою, подолати яку не вдається. Розв'язка цих творів здебільшого несподівана: рибалка, який зібрався половити рибу, змушений повернутися додому через появу нечистої сили; зустріч Павла з вовкулакою паралізувала чоловіка до самого ранку; відтята лапа в собаки допомагає розпізнати відьму в покаліченій Марійці Гончарівні. Усі дії відбуваються на тлі достовірних етнографічно-побутових деталей. Перекази про пошуки скарбів – основа "Климентових млинів", у яких мірошник збагачується, знайшовши скарб у подобі червоного півня, але оскільки скарб "клався" на іншого, мірошник гине. Фольклорні перекази про пошуки цвіту папороті лежать в основі вірша "Ніч під Івана Купала", але письменник доповнює поезію побутовою розповіддю головної героїні про збагачення.

Серед низки фольклорно-міфологічних або демонологічних поезій детальніше зупинимося на тих, у яких поет, за визначенням В. Погребенника, використовує "сюжетну тематику народної "нижчої" міфології" [11, 13], тобто вводить у зображення таких міфологічних істот як русалки. Яків Щоголів, продовжуючи традиції українських романтиків, у 70–90-х рр. XIX ст. у кількох своїх поезіях звертається до образу русалок. О. Білецька також наголошувала, що змалювання русалок у творчості Якова Щоголева – це "дань старій романтиці" [2, 135].

П. Шафарик зазначав, що згадки про русалок можна знайти у найдавніших писемних джерелах: "У Київському літописі, який написаний у кінці 12 століття, та розповідає про пригоди того ж віку, знаходиться під 1170 роком така згадка про русальний тиждень: У 1170 рік захворів Володимир 10 травня у русальний тиждень <…>. У руській книзі, яка називається "Стоглав" церковні визначення Собору у Москві в 1551 році включено розповідь про русальні ігри <…>. Вночі збиралися чоловіки, жінки та дівчата, та забавлялися розмовами, піснями, іграми й танцями. Коли ж проходила ніч, йшли з великим шумом до ріки, де ноги собі омивали" [14, 834–835].

І. Нечуй-Левицький у своїй праці "Світогляд українського народу" [9, 49] наголошував, що між усіма міфами про другорядних духів український народ найбільше і найповніше розвинув міфи про русалок, може тому, що вода на землі грає найбільшу роль і найбільше зачепила народну фантазію. Дослідник подає також і детальну характеристику цих міфологічних істот: "Русалки се богині земної води <…>, дівчата або невеличкі дівчатка, діти-семилітки. Русалки дуже гарні з лиця, з русими або зеленими косами з осоки, з зеленими або чорними очима <…>. Заманивши людину в ліс, русалки лоскочуть попід руки, залоскочують до смерті або тягнуть до себе у воду" [9, 47–48]. У своїй статті "О Русалках" П. Шафарик подає таку характеристику русалок: "У Білорусії вважають всюди, що Русалки це руські діти, які померли не хрещеними <…>. У деяких місцевостях Малоросії панує цілком інша думка про початок Русалок. На їх

думку, це втоплені або задушені наречені та самогубці. Деякі прикрашають голову тростяними гілками, інші листям: перші то потопельниці, другі задушені. На думку Малоросів місяць є сонцем потопельниць, які вночі із води випливають та при його світлі граються" [14, 847].

В основу фольклорних творів покладено мотив зустрічі молодої дівчини чи хлопця із русалкою, і дуже часто ця зустріч закінчується загибеллю молоді, яку залоскотала русалка. Народна пісня "Ой біжить, біжить мала дівчина" яскраво ілюструє цей сюжет: "Ой біжить, біжить мала дівчина, / А за нею русалочка: / – Та послухай мене, красно панночко, / Загадаю тобі три загадочки, / Як угадаєш – до батька пущу, / Не угадаєш – до себе візьму… / Панночка загадочок не вгадала, – / Русалочка панночку залоскотала" [7, 73].

Під впливом народних легенд та переказів, українські романтики у своїх творах звертаються до змалювання казкових русалок. Народним уявленням про річкових красунь відповідає образ русалок у поезії "Русалки" українського романтика Миколи Маркевича. Тут подається опис цих міфічних істот та застереження для молоді: "…кто мертвым рожден, / Кто умер младенцем и был не крещен, – / Русалки того и манят, и лобзают, / И в рожь, и в траву, и в листы наряжают… / Маня проходящих, и в траве укрываясь, / В листах, по ветвях хохотливо качаясь / На тройцын русалки сбегаются день. / …Растянутся цепью, толкутся, топочут, / Кидаются, ловят и в смерть защекочут" [13, 106].

У творчій спадщині Миколи Костомарова є поезія "Мана", де оповідається про гарних дівчат-русалок, які своїми піснями та танцями заманюють людей до себе в озеро: "На луку іграться прийдуть / Краснії дівки. / Голубітимуть в волоссях / З пролісків вінки. / Їх одежа – вся укупі / Світова краса… / Затанцюють, заспівають, / Поведуть танок; / І зомлієш ти, небоже… / В озеро пурнеш!" [13, 169–170].

Поезії про русалок є й у доробку Левка Боровиковського, його вірш "Заманка" – весела пісня русалок, які не знають турботи та лише бавляться: "Ми не бажаєм срібла, ні злота; / Танці та пісні – наша охота… / Як рибка – в хвилях весело граєм; / Як пташка – в лісі пісні співаєм" [3, 79]. За цими веселощами криються нотки смутку за втраченим життям: "Ліжка в світлицях шовком покриті – / Та ні з ким ліжка нам поділити…" [3, 79].

Яків Щоголів у своїх творах називає міфічних русалок лоскотарками. Лоскотарки поета, за словами О. Білецької [2], відповідають народним оповіданням про них. Лоскотарка – це втоплена матір'ю дівчина-дитина, сумна од того, що про неї не згадує мати. Вони заманюють до себе юнаків і потім їх залоскочують. І. Айзеншток дає таке пояснення щодо поезій митця: "В цій поезії Щоголев передав поетичні перекази українського народу про русалок. Народ до сього часу вірить, що в русалок повертаються немовлята, що знайшлися мертві, або вмерлі неохрещені, а також потопельники, дівчата і молодиці" [15, 272].

У поезіях "Лоскотарки", "Лоскотарочка" та "Клечана неділя" Яків Щоголів порушує традиційну для романтичної літератури тему вірувань людей у нечисту силу. Як зазначає А. Каспрук: "Тема не нова і в українській, і в російській, і в

світовій літературі. Але характерною рисою <…> є художнє поєднання реального й фантастичного в єдиній картині" [8, 72–73]. Розглянемо детальніше кожний із вище зазначених творів.

Балада "Лоскотарки", написана Яковом Щоголевим у 1878 р., розпочинається описом мальовничої природи: "У блакитному безмір'ї / Сонце плине і палає; / Гори, ліс, луги і річку / Теплим світом обливає" [16, 74]. Але незвичайна тиша цієї дивовижної природи насторожує героя. В. Пільгук з цього приводу зазначає: "Картини природи, зображені через емоційне сприйняття ліричного суб'єкта, стають тлом зустрічі із міфологічними істотами. "Мертву" тишу, що панує навколо, ліричний суб'єкт "Лоскотарки" потрактовує як мовчання-передчуття фатальної зустрічі персонажа з русалками" [10, 19]: "Округ тиша; все як мертве / І ніхто не йде нікуди; / Страшно в лузі на долині, / Страшно в горах, страшно всюди!" [16, 74].

Далі події розгортаються як у традиційних фольклорних творах: молодий юнак, що гуляв по долині, хоче скупатися у річці, але згадує застереження матері: "Щоб до річки не ходити, / Бо тепер Святки – Зелені / А в клечаную неділю / Лоскотарки понаскочуть / На того, хто піде в річку. / І до-смерті залоскочуть" [16, 74–75]. Юнак був заворожений чарівними лоскотарками, образ яких поет подає досить детально: "Зочерету плинуть лади. / Очі їх – як Боже сонце; / Коси в'ються – наче хвилі; / Лона так до себе й манють, / Плещуть воду руки білі" [16, 75]. Не послухав матері хлопець і його залоскотали русалки: "Затремтів юнак з підмови, / Зхаяв материни ради, / Та й кинувся в безодню, / Де майнули дикі лади…" [16, 76].

Сюжет поезії "Лоскотарки" відповідає фольклорній основі, народним уявленням про зустріч людини і цієї нечистої сили. На близькість поезії "Лоскотарки" з фольклорними джерелами вказує і дослідник творчості Якова Щоголева В. Погребенник [11, 13], який наголошував на тому, що відповідність народним уявленням виявилась в поезії "Лоскотарки" у наближенні до теми трагічної загибелі, краси і таємничості.

Балада "Лоскотарочка" дещо відрізняється від попереднього твору, тому що, на відміну від традиційного фольклорного трактування, Яків Щоголів вводить до поезії власну інтерпретацію народного сюжету. В. Погребенник, високо оцінюючи цей твір, зазначає: "…Балада "Лоскотарочка" виявила вищу автономність автора <…>. Він не будує твір традиційно на протистоянні людського та демонологічного світів <…>. На перший план виводить нереалізованого до зустрічі матері й дочки-русалки великого почуття взаємної любові" [11, 13].

Героїня поезії, молода дівчина, гуляючи біля річки, зустрічається з міфологічною істотою: "Дише тишою долина, / Йде березняком дівчина; / Вбаче клечання – ламає, / Стріне квітку – вириває… / Чує: в аірі з-за броду / Щось плеснуло темну воду, – / З жаху дівчина зомліла…" [16,73]. Русалочка-лоскотарочка виявляється втопленою донькою героїні, біля річки відбувається зустріч матері і доньки: "…я та бідна / Сирота, що мати рідна / В очереті породила, / Нехрещену утопила… / Забарилася ти, нене, / Не приходила до

мене…" [16, 73]. Яків Щоголів у своїй баладі домислив фольклорний мотив про русалок-потопельниць, доповнивши його роздумами про те, що через тяжку долю мати змушена була втопити свою дитину, яка потім перетворилася на лоскотарку. А. Погрібний висловлює таку думку: "Чудово трансформує Щоголев народні мотиви <…>. Лоскотарочка (русалка) постає перед читачем не так у міфічно-романтичному світі, як у цілком земному, адже вона – "бідна сирота", яку погубила мати з тяжкої недолі…" [12, 129]. І саме тому, на відміну від усталеного фольклорного уявлення, у Якова Щоголева лоскотарочка не вбиває рідну матір, а лише докоряє їй: "День до вечора гуляла, / А про доню й не згадала! / Місяць хилиться низенько, / Йди відсіль, моє серденько; / Бо багато буде сварки, / Як спливуться лоскотарки!" [16, 73].

Закінчення твору символічне та трагічне: не витримавши горя, мати перетворюється на кущ калини біля берега: "…Та й кущем калини стала. / От калина й виростає, / Літом низько опускає / В чисту річку темне листя / І зове в своє захистя / Рідну доню… Восени… / К ґроні ягід нахиляє / В чисту воду й поливає / Глиб кровицею своєю…" [16, 74]. Автор використовує характерне для романтиків перетворення баладного персонажа на рослину ("Тополя" Тараса Шевченка, "Рожа" та "Явір, тополя й береза" Миколи Костомарова). В. Погребенник так характеризує це: "Ультраромантичний сюжет про "темну силу" набуває під пером Щоголіва міжчасового звучання материнської скорботи. Втілюється вона в довершених образах баладного ліро-драматизму: мати перетворилась на кущ калини над річкою" [11, 13].

Остання балада про лоскотарок написана у 1895 р. і має назву "Клечана неділя". У цьому творі розповідається про підготовку людей до святкування Зеленої або Клечаної неділі, і про те, як мати забороняє сину ходити на річку, попереджаючи про небезпеку від русалок: "Цілий тиждень ти на річку / Не ходи ні в день ні в нічку! / Бо там грають з осокою / Лоскотарки під водою" [16, 82]. У баладі мати розповідає своєму сину про те, як лоскотарки заманюють людей до себе: "І почнуть цікаві лади / Підмовлять тебе до ради; / А потім, як вже обманять, / То в садки свої заманять, / Той порвуть тебе на шмаття, / Щоб закидати в латаття" [16, 82]. Мати радить своєму синові і захист від русалок – грати на жоломійці, тому що, як зазначає О. Білецька: "Свист, як відомо, являється захистом від нечистої сили" [2, 136]: "А тобі кажу, Андрійку, / Дми та дми у жоломійку, / Бо тобі одна робота, / Щоб тягти дуду до рота" [16, 82].

Проаналізувавши твори Якова Щоголева, присвячені змалюванню русалок, можна відзначити глибоку обізнаність митця у народних віруваннях та легендах. Віддаючи данину романтичній лірици, поет подає у своїх баладах фольклорно-романтичні образи русалок-лоскотарок, але разом із тим творчо інтерпретує народні джерела, надаючи їм нового звучання, нових тем і мотивів.

Естетичне осмислення в поезії Якова Щоголева здобула календарна побутово-фольклорна традиція. У творчому доробку митця є три вірші під назвою "Колядка", вони відповідають традиційній структурі пісні колядників. Так, колядка "З далекого сходу..." змальовує перейнятий народом із біблійних переказів сюжет

про прихід трьох царів до немовляти Ісуса: “З далекого сходу / Йшло троє царів; / Їм промінь від зірки / Із неба світив… / І в стайню-храмину / Царі увійшли, / Дитя передвічне / У яслах знайшли” [16, 78].

Згідно з народними прикметами описується початок весни у поезії “Весна”: “…усе вже готово у Бога: / Рушиться по полю сніг, / Свиснув бабак, почорніла дорога, / Струмінь в ярочок побіг” [16, 94]. За допомогою фольклорно-етнографічного компоненту Яків Щоголів відтворює святковий побут села. У поезії “Масниця” змальовано звичай пекти млинці на масляній неділі: “Масниця зайшла, / А млинців ще ми не їли, – / Може б ти спекла?..” [16, 80]. У вірші “Побратима” згадується про Вербну неділю: “Верба моя срібна! Вітвяну і чисту / Зростили тебе не діброва, не ліс / Була ти ще гілька, без жодного листу / Як я тебе в Вербну Неділю приніс” [16, 99]. Народно-релігійна традиція святкування Великодня постає у творі “Під Великдень”: “…свято в мене / Буде завтра посвячене; / Завтра янголи з небес / Сажуть вам: Христос Воскрес!” [16, 81]. Вияв міфологічних вірувань зелених святок описано у поезії “Клечана неділя”: “Треба й хату чепурити, / Треба й призьбу поновити. / Потім того на подолі / Ми нарвем трави доволі… / Щоб у хаті діл заслати… / Та гляди мені: крий Боже, / Цілий тиждень ти на річку / Не ходи ні в день ні в нічку” [16, 81–82]. У творі “Ніч під Івана Купала” розповідається про традиції підготовки та відзначення цього свята: “Молодички теж сховали / Ті, що мазали, щітки / І нові поодягали / І запаски й сорочки” [16, 58].

У поезіях Якова Щоголева немає повного злиття з народним повір’ям, тому що сам поет не виступає оповідачем у своїх творах, він вкладає свої фантастичні та історичні оповідання в уста третьої особи. В “Климентових млинах” історію про скарб розповідає хурщик Панас, дожидаючи черги на греблі коло млина; в баладі “На полюванні” про відьму з Журавного розказує чернецький машталір, що везе автора до Мошенських озер; у “Вовкулаці” оповідач – селянин Павло; у “Золотій бандурі” – старий і зігнутий селянин, що його автор зустрічає у наддніпрянській слобідці. Такий прийом введення опосередкованої оповіді характерний для творів багатьох романтиків, зокрема, для Олекси Стороженка.

Аналізуючи творчість Якова Щоголева, О. Барвінський зазначав: “Він належить до тих українських поетів, у котрих всюди проявлялася чистота думки і слова, котрі гордилися тим що “переймаючи голос народної пісні і обробляючи її по мистецьки, прорубували їй вікно в освічену господу” [1, 222]. Дослідник творчості Якова Щоголева П. Волинський так оцінював поетичний доробок митця: “Пісні Щоголева не стилізація і не наслідування народних пісень, а наслідок того, що поет переймався самим духом народної поезії, сприйняв особливості поетичного мислення народних співців. Не випадково деякі з цих поезій стали народними піснями” [4, 24]. І дійсно, Яків Щоголів у дусі романтичної літератури використовує у своїх поезіях народні пісні, перекази, легенди та казки, але поет не лише наслідує фольклорні традиції, але й майстерно обробляє

народні джерела, переосмислюючи їх та пропускаючи крізь призму своїх тем та мотивів.

Література

1. Барвінський О. Історія української літератури : [в 2-х ч.] / О. Барвінський. – Л. : Друкарня Наукового товариства Шевченка, 1921. – Ч. 2 : третя (народна) доба письменства. – 429 с.
2. Білецька В. Етнографізм у творах Я. Щоголева / В. Білецька // Науковий збірник Харківської науково-дослідчої катедри історії України / [за ред. Д. Багалія ; Вєтухова О., Плевака М., Таранушенка С., Яворницького М.]. – Х. : Рух, 1924. – С. 123–142.
3. Боровиковський Л. Повне зібрання творів : балади ; пісні ; думи ; байки й прибаютки ; приказки та загадки ; твори й переклади російською мовою ; листи / Л. Боровиковський ; [упоряд. і прим. С. Крижанівського, П. Ротача ; ред. С. А. Крижанівський]. – К. : Наукова думка, 1967. – 280 с.
4. Волинський П. Життя і творчість Я. І. Щоголева / П. К. Волинський // Щоголев Я. Твори. – К. : Державне вид-во художньої літератури, 1961. – С. 3–30.
5. Волинський П. Український романтизм у зв'язку з розвитком романтизму в слов'янських літературах / П. Волинський. – К. : Радянська школа, 1963. – 52 с.
6. Горленко В. "Ворскло", лірна поезія Я. Щоголева / В. Горленко // Матеріали до вивчення історії української літератури : [в 5-ти т. / упоряд. П. М. Комишанченко]. – К. : Радянська школа, 1960. – Т. 3 : література другої половини XIX ст. – 1960. – С. 454–456.
7. Закувала зозуленька : [антологія української народної творчості : пісні, прислів'я, загадки, скоромовки : для старшого шкільного віку] / [упоряд., передм. та прим. Н. С. Шумади]. – К. : Веселка, 1989. – 606 с.
8. Каспрук А. Яків Щоголев : нарис життя і творчості / А. Каспрук. – К. : Видавництво АН УРСР, 1958. – 119 с.
9. Нечуй-Левицький І. Світогляд українського народу : ескіз української міфології / І. Нечуй-Левицький. – К. : АТ "Обереги", 1992. – 88 с.
10. Пільгук І. Співець Слобожанщини / І. Пільгук // Щоголів Я. Вибране. – К., 1971. – С. 5–20.
11. Погребенник В.Фольклоризм української поезії (остання третина XIX – перші десятиліття XX століття) : [посібник] / В. Погребенник. – К. : Юніверс, 2002. – 158 с.
12. Погрібний А. Яків Щоголев : нарис життя і творчості / А. Г. Погрібний. – К. : Дніпро, 1986. – 166 с.
13. Українські поети-романтики : поетичні твори / [упор. і прим. М. Л. Гончарука ; ред. М. Т. Яценко ; редкол. І. О. Дзеверін (голова), О. Т. Гончар, Ю. Е. Григор'єв (секретар), В. Г. Дончик, М. Г. Жулинський (заст. голови) та ін.]. – К. : Наукова думка, 1987. – 592 с.
14. Шафарик П. О Русалкахъ / [пер. Ивана Кр. Здерковского] // Зоря Галицька. – 1851. – Ч. 99. – С. 833–836 ; Ч. 100. – С. 845–848.
15. Щоголів Я. Твори / Я. Щоголів. – Х. : Видавництво САГА, 2007. – 342 с.
16. Щоголів Я. Твори : [повний збірник з ілюстраціями] / Я. І. Щоголів ; [упоряд. М. Сумцов]. – Х., 1919. – 287 с.

Анотація

Стаття присвячена розгляду питання про вплив на поетичну спадщину Якова Щоголева усної народнопісенної творчості. Наголошується на тому, що поет творчо підходив до обробки фольклорних мотивів, сюжетів, вводив у свої твори художні елементи усної народної творчості.

Ключові слова: фольклор, мотиви, образи, романтизм.

Аннотация

Статья посвящена рассмотрению вопроса о влиянии на поэтическое наследие Якова Щоголева устного народного творчества. Подчеркивается то, что поэт творчески подходил к обработке фольклорных мотивов, сюжетов, вводил в свои произведения художественные элементы устного народного творчества.

Ключевые слова: фольклор, мотивы, образы, романтизм.

Summary

This article is connected with the influence of folklore on the Yakiv Shchogolev's poetry. The main theme is the fact that the author with a great enthusiasm worked with folklore and used in his own works some elements of folklore.

Keywords: folklore, motives, images, romantism.

УДК 821.161.2–3 (Лепкий Б.)

Богданова М. М.,
кандидат філологічних наук,
Бердянський державний
педагогічний університет

СПЕЦИФІКА ІНТЕРПРЕТАЦІЇ ДОБИ РУЇНИ В ІСТОРИЧНІЙ ПОВІСТІ БОГДАНА ЛЕПКОГО "КРУТІЖ"

Українська історична проза Богдана Лепкого присвячена добі Козаччини. Особливе місце у творчому доробку письменника посідає цикл історичних повістей про гетьмана України Івана Мазепу: трилогія "Мазепа" ("Мотря" – том I, II; "Не вбивай"; "Батурин"), "Полтава" (том I – "Над Десною"; том II – "Бої"; "Мазепа" ("З під Полтави до Бендер"). Трагічні сторінки доби Руїни відображено в повісті "Сотниківна" і в останній повісті, що побачила світ за життя поета, "Крутіж", яка вийшла в Кракові (1941). Варто зазначити, що ці події привертали увагу й інших письменників, зокрема Івана Нечуя-Левицького ("Гетьман Іван Виговський"), Пантелеймона Куліша ("Чорна рада"), Михайла Старицького ("Руїна"), Лесі Українки ("Бояриня") та ін.

Не одне покоління науковців досліджувало історію та поетику історичної прози, зокрема, Людмила Александрова, Стефанія Андрусів, Євген Баран, Анатолій Гуляк, Іван Денисюк, Віктор Дончик, Микола Ільницький, Федір Кейда, Галина Павленко, Микола Сиротюк, Віктор Чумак та ін.

Значно розширили дослідницьке коло системного аналізу історичної прози на початку XXI століття науковці Тетяна Блєдних, Ксенія Ганюкова, Наталя Горбач, Світлана Дзюрман, Валентина Ніколаєнко, Володимир Поліщук, Оксана Проценко, Людмила Ромащенко та ін.

Еволюцію історичної повісті в українській літературі XIX – початку XX ст. висвітлено в дисертації Ксенії Ганюкової, а жанрово-стильові особливості української історичної повісті 20–30-х років XX ст. дослідив Віктор Радживін.

Історичній романістиці Богдана Лепкого присвячені праці Богдана Волонюка, Романа Горака, Миколи Савицького, Надії Білик, Тетяни Литвиненко, Богдана Мельничука, Віктора Радживіна, Федора Погребенника та ін.